

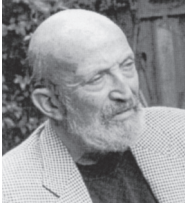
ANDREW MANGO

TÜRKİYE VE
TÜRKLER

1938'den Günümüze



Remzi Kitabevi



Andrew Mango (1926-2014) İstanbul'da doğdu. Dil öğrenimini, Londra'daki School of Oriental Studies'de Farsça ve Arapça öğrenerek geliştirdi. Büyük İskender olayının İslamiyet içinde yer alan biçimleri üzerine yaptığı araştırmayla doktorasını verdi.

1947'de öğrenciyken katıldığı BBC'de 14 yıl Türkçe Yayınlar bölümünün yöneticiliğini yaptı. Burada Güney Avrupa ve Fransızca yayınlar müdürü olarak (1986) emekli olana kadar çalıştı. Daha sonra tüm araştırmalarını Türkiye'yle ilgili konularda yaptı. Sık sık Türkiye'yi ziyaret etti. Mango'nun, Türkiye'yle ilgili ilk yazısı 1957 yılında Political Quarterly adlı dergide yayınlandı. Turkey ve Discovering Turkey adlı tanıtıcı çalışmalarını derleyen *Turkey: The Challenge of a New Role* (1994); *Türkiye ve Türkler* (2005) adlı kitapları vardır. Ayrıca T. G. Fraser ve R. McNamara ile *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu* (2011) adlı çalışması basıldı.

Andrew Mango 2014'te Londra'da hayata veda etti.

ANDREW MANGO

TÜRKİYE
VE TÜRKLER
(1938'den Günümüze)

Türkçesi
Fusun Doruker



Remzi Kitabevi

TÜRKİYE VE TÜRKLER / Andrew Mango
Özgün adı: *The Turks Today*

© Andrew Mango, 2004
Büyük Britanya'da ilk yayımlayan:
John Murray (Publishers), Hodder Headline

Türkçe yayın hakları © Remzi Kitabevi, 2004
Yayın hakları, ONK Ajans
aracılığıyla satın alınmıştır.

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

ISBN 978-975-14-1018-4

BİRİNCİ BASIM: Ocak 2005
BEŞİNCİ BASIM: Nisan 2026

Kitabın bu basımı 1000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez, E3-14, 34337, Etiler-İstanbul
Sertifika No: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No. 77, Bağcılar-İstanbul
Sertifika No: 44903 / Tel (212) 629 0615

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
-------------	----

BÖLÜM 1

Atatürk'ten Sonra Türkiye

Giriş: Kökler	25
1. Önce Devlet, Sonra Ulus (1938-1945)	35
2. Serbest Seçimin Bedeli (1945-1960)	50
3. Çekişme Yılları (1960-1980)	67
4. Çatışmalar Bastırılıyor (1980-2003)	92

BÖLÜM 2

Günümüzde Türkler

5. Yakalamak	119
6. Ekonominin Sürprizleri	153
7. Eğitim ve Kültür	170
8. Ankara Yönetiyor	188
9. İstanbul Yaşıyor	200
10. Doğu Yaklaşımları	218
11. Kızıl Elma ya da Ulaşılamayan Hedef	244
12. İlerleme ve Tuzaklar	254
ZAMAN DİZİNİ	267
KISALTMALAR	272
NOTLAR	275
DİZİN	283

*Yeni kuşak olan Emily,
Anaïs ve Emma'ya*

TEŐEKKÜR

Bana kaynakları sunan ve iliŐki kurmamı sağlayan, Londra'daki Türk Büyükelçiliđine, Türkiye'nin kırsal bölgelerinde dolaŐmama olanak veren Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüđü'ne, bu kitabı yazmam için cesaret veren Türk Yabancı Ekonomik İlişkiler Heyeti Başkanı Bayan iđdem Tzn'e, seminerlerine katılmam, panellerinde konuŐma yapmam için beni davet eden çeŐitli üniversitelere, beyin takımlarına ve çalışma gruplarına ve özellikle kitabın içeriğinde seslerini bozmadan aktardığımı düŐündüđüm Türkiye'deki dostlarıma teŐekkür ederim.

Her zamanki gibi ilk okurlarım olan Canan ve Peter Reeves'a, yorumları ve yreklendirmeleri için teŐekkür borçluyum. Profesyonelce yaklaŐımlarından dolayı Őükran duyduğm, yayıncım John Murray'daki editörüm Caroline Knox, yayın editörüm Caroline Westmore ve Howard Davies'e yararlı nerileri için teŐekkür ederim. Torunum Emily Senior, bu dizin bölümünü hazırlama gibi kahramanca bir iŐe ilk kez kalkıŐtı ve ikinci denemesinin kendi kitabı için olacağını umuyorum. Emekliliđimi bir kez daha ertelediğim için Mary'ye özür borçluyum. Gerçekler, rakamlar ve fikirlerle dolu olan böyle bir kitapta bazı hatalar bulunabilir. Bunları bana işaret edecek okurlarıma Şimdiden teŐekkür ederim.

Andrew Mango
Mayıs 2004

ÖNSÖZ

2003'ün Ocak ayında bir İstanbul gazetesinde Güneydoğu'daki bir dağ köyü sağlık ocağının başında bulunan genç bir doktorun mektubu yayınlandı. Yeni mezun doktor, geri kalmış yörelerde mecburi hizmet çerçevesinde bu dağ köyüne gönderilmiş. Ne var ki, siyasi bir yatırım olarak açılan sağlık ocağında hiçbir malzeme yokmuş. Köyde dispanser bulunmadığından, yöre halkı en yakındaki kasabaya gitmek zorundaymış. Doktorun yaşama ve çalışma koşulları son derece ilkelmiş. Tek yardımcısı olan hemşire ise orada görevli bir subayın eşi olduğundan yol ve malzeme giderleri ordu tarafından karşılanıyormuş. Elektrik ve telefonlar sık sık kesiliyormuş. Doktor yalnızca cep telefonu aracılığıyla internete bağlanabiliyormuş. Bir gün internette sörf yaparken, Brüksel'deki Avrupa Birliği'nce düzenlenen bir seminerde yer alacak bir yarışma haberine rastlamış. Başvurmuş ve başarılı olmuş. Birkaç ay sonra Avrupa Parlamentosunun binasında başka ülkelerden gelen meslektaşlarıyla tanışmış.

Bu yalın öykü, üçüncü binyılın başlangıcında Türkiye'nin önemli özelliklerinden bazılarını özetliyor; sosyal kalkınma sağlayarak oy toplamayı düşünen yetersiz yönetimin elindeki kısıtlı olanaklar; daha iyi hizmet arayan köylülerin yolculuk yapmasına olanak veren gelişmiş iletişim ağı; çalışan evli kadınlar; Güneydoğu'daki Kürt eylemlerini bastırmakla görevli güçlü bir ordu; dış dünyaya açılmak isteyen, yeni teknolojiye ulaşmayı dileyen ve hepsinden çok, hem kendileri hem de ülkeleri için başarılı olmak için çabalayan genç bir kuşak.

Çağdaş uygarlığın düzeyini yakalamak ve ötesine geçmek hedefini ortaya koyan kişi, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk idi. Ama 10 Kasım 1938 tarihinde öldüğünde İstanbul, yeni başkent Ankara ve Ege'deki liman kenti İzmir dışında, ülke son derece yoksul ve ilkel durumdaydı. Hatta bazı yöre-

ler, Birinci Dünya Savaşının başlangıcı öncesindeki Osmanlı döneminden daha kötü durumdaydı. Yeni yapılan demir yollarının uzatılmasında kalan köylere ve küçük kasabalara ancak toprak yollarda gidebilen, hayvan gücüyle çekilen arabalarla ulaşmak olasıydı. Erkeklerin büyük çoğunluğu okuma yazma bilmediği gibi neredeyse kadınların tümü de bilmiyordu. Ülkede yolculuk yapanlar yalnızca düşük maaşla çalışan kamu görevlileri ve gezgin satıcılarıydı. Türkiye'yi ziyaret eden yabancı sayısı çok azdı; yabancı ülkelere giden Türklerin sayısı ise daha da azdı. Kırsal kesimde dolaşan bir yabancı, yöre halkının ulaşamadığı bilginin kaynağı olarak görülüyor ve hem ilaç hem de bilgi açlığı çeken insanlar tarafından âdeta kuşatma altına alınıyordu. Değişimin mekanizmaları büyük kentlerde ağır ağır çalışmaya başlamıştı ama kırsal kesimi henüz etkilemiyordu.

Atatürk yönetimi, ulusal toprakları sıkıca denetimi altına almış ve çağdaşlaşma hedefleri saptadığı gibi, bir kültür devriminin adımlarını da atmıştı. Ama yoksul ve geri kalmış bir ülkenin değişmesi ancak bireysel girişimciliğin özgür bırakıldığı, yabancı kaynaklara ulaşıldığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşebilecek ve Türkiye çağdaş dünyaya doğru yol almaya başlayacaktı.

Günümüz Türkiye'si bu dünyanın bir parçası ama hâlâ biraz geriden geliyor: 2001 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından saptanan insan gelişimi endeksine dâhil 175 ülke arasında doksan altıncı sırada bulunuyor. Türkiye orta düzeyde insan gelişimine ulaşmış ülkelerin ikinci grubunda yer alırken, Avrupa Birliği üyesi olan İtalya, İspanya, Yunanistan ve Portekiz (bu sırayla), birinci gruptaki kırk sekiz ülke arasında yer alıyor. Polonya'dan Kıbrıs Rum kesimine kadar AB'nin 2004 yılında üye yapılacağına söz verdiği ülkeler de aynı grupta yer alıyor.¹ AB üyeliği ile ilerleyen gelişme birbiriyle örtüştüğünden, 2003 yılında yapılan araştırmada ortaya çıktığı gibi Türklerin yüzde 70'i, AB'ne katılmak istiyor. Buna karşın Türkiye'nin görece yoksulluğu, adaylar arasında en az istenen ülke oluşunun başta gelen nedenlerinden biri. Yoksulluk, Türkiye'nin Batı'daki yabancılık imajını güçlendiriyor.

Avrupalıların ve diğer Batılıların Türkleri başka bir kültür ve uygarlığa ait olarak görmeleri, Türklerin yüreğinde çelişkili duyguların uyanmasına neden oluyor. Bazıları bu durumu, Türkiye'nin özellik-

le çağdaş eğitim ve sosyal düzenlemeler konusundaki eksikliklerinin kanıtı olarak kabul ediyor. Mustafa Kemal Atatürk çizgisindeki insanlar (1919 yılından bu yana Kemalistler olarak biliniyor), Türkiye çağdaş uygarlık düzeyine ulaştığı zaman halkın zenginleşeceğine ve daha iyi eğitim alacağına ve böylece Batı dünyasının onlara kucak açacağına inanıyor. Bazıları ise Batı dünyasının çekinceli duruşunu, kökleri Müslüman Osmanlılar ile Hristiyan Batı arasında geçmiş olan eski savaflara dayanan düşmanlığın neden olduğunu düşünüyor. Ülkelerine gelen tüm Batılı yabancılara genelinde konukseverlik gösterdikleri hâlde Batı dünyasının ve uygarlığının Türkiye'yi yıkmayı amaçladığını düşünerek 'Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur' fikrine bağlı kalıyorlar.

Yabancı korkusuna pek çok ülkede rastlanır. Türkiye'de bunun nedeni İslamcılık, milliyetçilik ya da ırkçılık olabilir. Bazen Osmanlı devletinin de bir imparatorluk olduğunu unutanlar tarafından anti-emperyalizm olarak ortaya atılır. Batı'daki daha yüksek yaşam standartlarının sömürgeleri sömürmeye dayandığı düşüncesini ileri sürenler Marksist kavramlarla beslenir. Koloni anlamına gelen *sömürge* sözcüğü elli yıl önce ortaya atıldığından bu yana, çağdaş Türkçe'de sömürme kavramını kapsamıştır.

Batı dünyasıyla olan tüm ilişkilerin eşit olmadığı fikri, bir Batılı para kazandığı ya da başka bir avantaj sağladığı takdirde bunun bedelini karşı taraftaki Türk'ün ödemiş olduğuna dayanmaktadır. Bu yaklaşımı haklı gösteren tarihsel örnekler vardır. Geçmişte çağdaş bilgi açısından Batılılar ile Türkler eşit durumda olmadığından, daha fazla bilgiye ulaşabilen Batılıların Türkleri kolayca kandırabildiğine inanılıyordu ve Türkler de kendilerini savunmak için oyunun kurallarını değiştiriyorlardı. Gerçi eğitim açısından eşitsizlik belirli bir düzeye kadar hâlen sürmektedir ama Türk toplumunda çağdaş bilginin yayılması, savunmaya yönelik bazen de yabancı düşmanlığına varan bu davranışı tarihe aykırı bir duruma getirmektedir. İcatlar, araştırmalar, geliştirmeler ve teknoloji açısından olmasa da, iş yaşamında, diplomaside, sanat ve kültürde Türkler ve Batılılar aynı bilgi kaynaklarından yararlanabilmektedirler. Bu durum Batıya ve Batılılara karşı saldırgan ya da kurnazlık dolu savunma yaklaşımının yaygınlığını şimdiden azaltmaya başlamıştır. Ama tümüyle yok

edememiştir. Liberal bir köşe yazarı olan Şahin Alpay'ın da belirttiği gibi, Türkiye'nin Batı ile arasında bir sevgi-nefret ilişkisi vardır.²

İnsan gelişme endeksi, ortalama yaşam süresi, eğitime katılım, çalışmak gibi yaşam standardının ölçülebilir işaretlerinin yanı sıra belirli bir dereceye kadar yaşam kalitesini de ölçmektedir. Ama bir toplumun ilerleme potansiyelini kesinlikle ölçemez. Bireysel girişimciliğin yayılması ve toplumsal bağlılık gibi unsurların nicelen-dirilmesi zordur. Ne var ki bu unsurlar ulusların zenginliğinin temelini oluşturur. Bu açıdan Türkiye'nin konumu çok iyi gibi görünmektedir: halk yeni bilgiler edinmeye ve edindiklerini kendi yararına kullanmaya çok açıktır, birçok açıdan eşit olmayan ve bölünmüş olan toplum zor zamanlarda birleşmeyi başarmıştır.

Yeni binyılın başlangıcında Avrupa'ya katılmak Türkiye'de iyi bir fikir olarak kabul edilmektedir. Ama AB'ne katılmak en erken 2010 yılında gerçekleşecek gibi görünmektedir. Bu tarihe kadar hem Avrupa hem de Türkiye değişmiş olacaktır. Türkiye'deki Avrupa dostlarına göre, yaşadıkları ülkenin Avrupa ve Üçüncü Dünya arasında bir seçim yapması gerekmektedir. 2002 Kasımında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, "Avrupa'nın alternatifi biziz," diyerek bu görüşü daha iyi bir biçimde açıklamıştır. Sık sık Doğu ile Batı'nın arasında kalan Türklerin bir kimlik krizi yaşadıkları iddia edilmektedir. Aslında sorun, oldukları gibi kabul edilmeleridir; Müslüman geçmişe sahip, farklı bir toplum olup, tembel Doğu'nun parçası olmaktan çok öte, bazen Batı'yı bile rahatına düşkün bulan insanlardır. Türkiye, Avrupa Birliği için yalnızca hevesli bir aday değil aynı zamanda Birliğin başa çıkması gereken bir meydan okumadır.

İlk sorun demografiktir. 2002 yılında Türkiye'nin nüfusu resmi olarak 69,757,000 olarak hesaplanmıştı. Gerçi büyüme hızı binde 16'nın altına düşmüştür (1955-1960 yılları arasında bu oran binde 29 idi) ama kadınların büyük çoğunluğu doğurganlık çağında olduğundan ara dönemde nüfusu yılda yaklaşık bir milyon kişi artmaktadır.

Avrupa Birliğine kabul edilebileceği en erken tarih olan 2010 yılına gelindiğinde, nüfusun 78 milyonu aşması ve böylece 84 milyonla en kalabalık üye ülke olan Almanya'ya yaklaşması beklenmekte-

dir. Bu eğilimlere bakılırsa 2020 yılında Almanya'nın nüfusu 85 milyon olacakken, Türkiye 89 milyona ulaşacaktır.

Rakamlar öykünün tümünü anlatmaya yetmez. Türkiye'nin doğu komşusu İran'ın nüfusunun 2010 yılında 70 milyona ulaşması ve 2020 yılında 80 milyonu aşması beklenmektedir. Mısır için yapılan tahminler daha yüksektir: 2010 yılında 75 milyon ve on yıl sonra 85 milyon. Ama bu ülkelerin Türkiye'nin gelişmesini yakalaması olanaksızdır. Birey olarak İranlıların ve Mısırlıların başarıları da en az Türkler kadar etkileyicidir ve belki ABD'deki profesyoneller sınıfında ya da New York ve Londra'nın finansal kuruluşlarında Türklerden çok İranlılar vardır. Ama bir bütün olarak ele alındığında İran ve Mısır toplumlarının siyasal gelişme ve çağdaş yeteneklerin dağılımı açısından Türkiye'nin çok gerisinde kaldıkları görülmektedir. İran'ın ekonomisi, genel olarak petrol ve doğal gazı dayalıdır; Mısır halkı ise tarım ve koruma altındaki üretimden para kazanmaktadır. Buna karşılık Türkiye çok geniş bir alanda gelişme göstermiştir. Ekonomi açısından küresel pazarda rekabetçidir, bilgi sahibi girişimcilerinin sayısı yüksektir ve dış dünyayla bağlantıları daha yaygındır. Yabancı ülkelerde yaşayan İranlıların büyük çoğunluğu sürgündeki seçkin tabakaya mensuptur ama Avrupa'daki 3,5 milyon Türk'ün çoğu işçidir. Batı bilgisinin Türk toplumuna yayılması İran ve Mısır'a asla kıyaslanamaz. Atatürk'ün kültür devrimindeki ilkelere biri, Batıyı yakalamak isteyen Türkiye'nin Batı gibi düşünmesi gerektiği idi. Doğu ve güneydeki Müslüman komşularına oranla bunu başaran Türklerin sayısı daha fazladır. Halkın uygarlık düzeyinin son on yıllarda büyük bir yükselme gösterdiği ve daha katı kurallı İslam devletlerine oranla çok daha ileride olduğu Türkiye'de sık duyulan bir sözdür.³ En önemli farklılıklardan biri Türkiye'deki kadınların daha özgür olması ve çoğu İslam ülkesine oranla kendi potansiyellerini daha rahat gerçekleştirebilmeleridir.

Müslüman komşularıyla karşılaştırıldığı zaman, Türkiye'nin üstünlüğü özellikle siyasi gelişme düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Türk demokrasisinin yetersizliklerinin sürekli olarak ülke içinde ve dışında, Türk medyasında, Avrupa Komisyonu raporlarında ve sivil toplum örgütleri bildirilerinde vurgulandığı bilinen bir gerçektir. Ne var ki, 1950 yılından bu yana Türkiye'deki seçimlerde oy verme özgür-

lûgü vardır, seçimler hükümetleri değiştirir, oylar değerlidir ve bu nedenle politikacılar seçmenlerine karşı duyarlı olmak zorundadır. Anayasa ve adalet konuları genelinde AB standartlarına yükseltilmiştir. Adalet sistemi çoğu zaman yavaştır, bazen tutarsızdır ve yargıları beklentilerin dışında kalabilir ama bağımsızlığı korunmuştur, medya herkesi eleştirme konusunda büyük bir özgürlüğe sahiptir ve bazen kişisel ilişkileri aracılığıyla bile olsa yurttaşlar yönetimin kötü muamelesine karşı haklarını arayabilirler. Türkiye açık bir ülke olduğundan, hükümet sistemi içindeki hataları saptamak ve yayınlamak zor değildir. Ama karşıtları tarafından sık sık iddia edildiği ve bazen de AB üyeliğine karşı çıkanlar tarafından bahane olarak öne sürüldüğü gibi, Türkiye’de insan haklarının sürekli olarak çignendiğini söylemek haksızlık olacaktır. Türk halkı en azından, kendisinden çok daha az eleştiri alan Balkan komşuları kadar özgürdür. Öteki Müslüman ülkelerin halklarına oranla çok daha fazla özgürlüğe sahiptir. ‘Demokrasi eksikliği’ olarak tanımlanan konu üzerindeki vurgulama ülkenin temelindeki demokratik karakterini örtmemelidir.

Ne var ki, demokrasi ile temiz hükümet arasındaki ilişkiler oldukça karmaşıktır. Demokrasi kokuşmuşluğu ortaya çıkarırken, demokratik seçimler resmi işlerde dalavereyi ya da iltimas geçmeyi destekleyebilir. 2002 yılında kamu yaşamında kıyaslamalı kokuşmuşluk grafikleri hazırlayan Transparency International kuruluşu, araştırma yaptığı 102 ülke arasında Türkiye’yi altmış dördüncü sıraya yerleştirmişti.⁴ AB üyeliği adayları arasında yalnızca Romanya’nın daha kötü durumda olduğu saptanmıştı. Binyılın başlangıcında Türkiye’yi saran çürümüşlük karşıtı kampanyalar, başka yerlerde hoşgörülle karşılanan ve gizli tutulan birçok konuyu gündeme getirmişti. Yine de kokuşmuşluğun kökünün yalnızca siyasi alanda olduğu düşünülmemelidir. Rüşvet ve ‘adam kayırma’ hantal bir yönetimin tekerleklerini yağlayabilir. Tedavi yöntemi yalnızca demokratikleşme değil daha etkili yönetim de olabilir. Demokratikleşme gereksinimi ileri götürülürken, daha iyi, daha yalın bir yönetim gereksimi göz ardı edilmemelidir. Yüzyıllar öncesine dayanan Osmanlı gelenekleri arasındaki devlete saygı duyma kavramı Türkiye Cumhuriyetine miras kalmıştır ve ülkenin sosyal başkentinin bir parçası olmuştur. Ama bu geleneğin güncelleştirilmesi gerekir. Özel şirketlerin yönetim ko-

nusunda uluslararası standartlara ulaşabilmesi, ülkenin doğru dü-rüst işleyen bir kamu yönetimine kavuşması için yeterli bilgi ve yete-neğe sahip olduğunun bir kanıtıdır.

Yaşam yalnızca politikaya ve rakamlara indirgenemez. Türki-ye'nin görece yoksul olanların göğüs gerdiği zorluklar göz önüne alınınca, ülkeyi ziyaret edenler toplum yaşamının canlılığı karşısın-da şaşkına dönmektedirler. Türk toplumu Atatürk'ün ölümünden ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra gitgi-de açılmaya başlamıştır. Eşit değildir ama hareketlidir; özelleştiri ya-par ama temelinde özgüvenlidir; dostça davranır ama yabancılara boyun eğmez. Atatürk'ün ölümünden sonraki önemli bir değişiklik Osmanlı geçmişinin yeniden keşfedilmesidir. Kültür devrimini ger-çekleştirebilmek için Atatürk, ülkeyi fetheden Türklerin Orta Asya geçmişini vurgularken, Osmanlı mirasını küçümsemişti. Şimdi ise iki kavram da aynı düzeye gelmiştir, Türk soydaşlara olduğu kadar Osmanlıya da ilgi duyulmaya başlanmıştır. İstanbul'dan yönetilen Osmanlı topraklarının çok uzak köşelerindeki farklı etnik gruplara mensup insanların başarılarından gurur duyulmaktadır.

Gelişme, yalnızca Türk halkını değiştirmekle kalmayıp, Atatürk döneminden bu yana ülkenin çehresini de değiştirmiştir. Kırsal alan-ların yok olması pahasına kentler büyümüştür. 1940 yılında, yani Atatürk'ün ölümünden iki yıl sonra, 21 milyon olan nüfusun an-cak dörtte biri kentlerde yaşarken dörtte üçü köylerde yaşamaktay-dı. 2000 yılında ise 68 milyon nüfusun üçte ikisi kentlerde yaşamak-tadır. Nüfusun dörtte birinden fazlası başta İstanbul (yaklaşık 9 mil-yon) ve Bursa (yaklaşık 1 milyon) olmak üzere Marmara Bölgesinde yoğunlaşmıştır. Nüfusun yine dörtte biri başta İzmir (2,250,000) ol-mak üzere Ege ve Akdeniz kıyılarına yerleşmiştir. Akdeniz turizm havzasının merkezi sayılan Antalya, ülkenin en hızlı büyüyen kenti-dir (2000 yılına dek geçen on yıllık süre içinde yılda yüzde 5 büyü-müş ve nüfusu 600 bini aşmıştır).

Bu kentler ve Anadolu yarımadasının Ankara, Gaziantep, Konya, Diyarbakır, Kayseri ve Eskişehir gibi ilgi odağı olan kentleri beton apartman ve iş hanı bloklarıyla dolmaktadır. İki yanı ağaçlıklı ge-niş bulvarları ve kalabalık alışveriş merkezlerini sık sık övünç kayna-ğı biçimine getirmektedirler. Nostalji gözlemcileriye, pitoresk Türk

mahallelerinin kaybolduğunu, dünyanın her yerinde bulunabilecek apartman bloklarının bunların yerini aldığını söyleyerek sızlanmaktadır. Turizmin ilerlemesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar bomboş olan Ege ve Akdeniz kıyılarında bir gelişme şeridinin oluşmasına neden olmuştur. Genelinde bir kooperatif aracılığıyla satın alınan bir yazlık evin varlığı orta sınıf halkın belirgin bir işareti olmaya başlamıştır. Kentlerde ise kırsal bölgelerden gelenlerin barınmaları için yeni yerleşim yerleri inşa edilirken, orta sınıfın alt tabakaları Osmanlı mimarisi anıtlarının çevresini sarmaya başlamıştır. Kentlerin panoraması Türkiye'nin genç ve çağdaş bir ülke olduğunu ortaya koymaktadır. Yine de yetersiz kent planlaması ve kötü inşaatlar ülkenin yoksulluğuna ve yetersiz yönetimine işaret etmektedir. Yeni ucuz yerleşim yerlerindeki kötü yapılar ve hatalı yer seçimleri, depremler, seller ve yangınlar da can kaybına neden olmaktadır. Bu gibi felaketler, zayıf yönetimin toplumsal ve siyasi baskılar karşısında planlama ve inşaat kurallarını uygulama güçlüğü çektiğini göstermektedir.

Atatürk'ün döneminden bu yana köyler de önemli bir farklılık sergilemektedir. Kerpiç tuğlalar yerini briket, beton ve taş binalara bırakmıştır. Köylerin neredeyse tümü ulusal elektrik ağına bağlıdır ve çoğunda temiz su vardır. Kırsal yerleşim yerlerine ulaşmak için genellikle tüm hava koşullarında kullanılabilecek yollar bulunmaktadır. Köy çocuklarının tümü yerel ilköğretim okullarından yararlanmaktadır. Bazılarında tek bir sınıf ve tek bir öğretmen vardır ama okuma, yazma, aritmetik gibi temel dersleri öğrenebilmektedirler. Doğu bölgelerinin dağlık kesimlerinde hâlâ ilkel, yoksul köyler vardır ama artık ayrı bir dünyada yaşadıkları söylenemez. En uzak yerleşim birimlerine bile ulusal yönetim, ulusal ekonomi, ulusal radyo ve televizyon ulaşmaktadır.

Toplumsal konuları işleyen yazarlar, gelecek seçenekleri parlak olmayan yoksul Türkiye'den 'öteki Türkiye' tanımıyla söz etmektedirler. Ama toplumun hareketlilik düzeyi yüksektir ve gitgide genişleyen bir aşağı-orta-sınıf, yoksul ve varıl Türkiye'yi birbirine bağlamaktadır. Atatürk'ün tanımının aksine artık 'köylü efendimiz' değildir ama yine de cumhuriyetin bir vatandaşı olarak haklarının farkındadır.

1938'den günümüze, Türkiye'nin toplumsal tarihine bir bakış...

Ünlü araştırmacı Andrew Mango, Atatürk döneminin ardından İnönü ve Menderes'le başlayıp askeri müdahaleler sürecinden geçerek günümüze uzanan siyasal gelişmeleri modernleşme çabası açısından yorumluyor.

- 1940'lı yıllardan bu yana çok partili hayata geçişin sancıları ve soğuk savaş döneminin Türk aydınları üzerindeki etkisi...
- Yakın dönemin; kadın hakları, sivil toplum, eğitim, enerji ve üretim açısından sosyolojik verilerle değerlendirilmesi...
- Geleneksel yapı, akrabalık ilişkileri ve bunların günümüz Türk toplumu üzerindeki etkisi...
- Güney Doğu Anadolu'daki terör eylemleri ve bu eylemlere karşı koyuşun ardından yeni dönemde özgürlüklerin genişletilmesi...
- Adalet ve Kalkınma Partisi'nin genel ve yerel seçimleri kazanıp Avrupa Birliği sürecine yönelişi...

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1018-4



9 789751 410184

KDV'den muaftr